

บทที่สอง

แรงงานไพรและแรงงานทาส

หน่วยผลิตในระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาของประเทศไทยตั้งแต่สมัย
กรุงศรีอยุธยา จนถึง พ.ศ. 2452 นั้นหมายถึงผู้ที่ไ้ดำเนินการผลิตผลผลิต
ต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ เช่น ชาวนา ชาวสวน นักขุดแร่ธาตุ ช่างการฝีมือ
 ฯลฯ ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจขึ้น พวกแรกที่จะพิจารณาคือ
ประชาชนธรรมดาหรือที่ในสมัยโบราณเรียกว่า ไพร

ในขั้นนี้เราจะโดยธิบายความหมายของคำว่าไพร ในลักษณะกว้าง ๆ
ไพร่นั้นหมายถึงชายฉกรรจ์ พลเมืองทั่วไป ซึ่งอาจมีบริวารของเขาคือลูก เมีย
และทาส ไพรมีพันธะคือ ต้องรับใช้เจ้านายของตน หรือรับใช้ราชการแผ่นดิน
(แต่ไม่มีตำแหน่งเป็นข้าราชการ) เป็นการให้แรงงานแบบที่มีใ้ผลตอบแทน
เป็นตัวเงิน เป็นต้นตอของแรงงานบังคับในระบบเศรษฐกิจ การเข้ารับราชการ
แผ่นดินมีกำหนดดังนี้คือ

ชายทุกคนที่มีอายุครบ 18 ปี ต้องลงทะเลเบียนและเข้าสังกัดเป็นไพร่
สมเ็นหมู่ผู้ชายและขุนนางฝึกหัดให้สอย และทำการสอนวิชาความรู้ เพื่อที่จะไ้เข้า
ประจำหน้าที่ตามกรมกองทหาร หรือพลเรือนต่อไป ในระหว่างที่ฝึกสอนก็จะถูก
ใช้ให้ทำงานของเจ้านายไปควย โดยทั่วไปกำหนดการเป็นไพร่สมจะมีระยะ
เวลา 2 ปี เมื่ออายุ 20 ปี จะต้องโอนเป็นไพร่หลวง ไปประจำตามกรมกอง
ต่าง ๆ ที่ไ้ฝึกงานไว้ ในบางกรณีอาจจะเป็นที่ไพร่เองไม่ยอมจากเจ้าขุน
มูลนายของตนไป หรืออาจจะเป็นเพราะเจ้าขุนมูลนายอยากสะสมไพร่พลไว้
หรือควยเหตุใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเราจะพบเมื่อศึกษาต่อไป การเป็นไพร่สมจึงยืด
ยาวไปจนตลอดชีวิตของไพร่เสียก็ไ้ การกระทำเช่นนี้ เป็นการกระทำซึ่งผิด
กับขนบธรรมเนียมแต่โบราณ คือเมื่ออายุครบ 20 ปี บริบูรณ์แล้วก็จะถูกโอนไป
ประจำไพร่หลวงเป็นคนของพระเจ้าแผ่นดิน จะทำงานให้กับเจ้าขุนมูลนายใด
นึก ๆ หนอย ๆ เท่านั้น ถ้าใช้เกิน 2 - 3 วันขึ้นไปเจ้านายจะมีโทษตามกฎหมาย

หมายไค่ (แต่ในกรณีที่เจ้าขุนมูลนายมีบรรดาศักดิ์ที่สำคัญเป็นเชื้อพระวงศ์ ก็ยากที่จะกระทำการลงโทษทางกฎหมาย) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต่อมาได้มีการแก้ปัญหาโดยการตั้งให้ครอบครัวบริวารของเจ้าขุนมูลนายนั้น เป็นกรมเป็นกองทางราชการขึ้นมา ให้ไพร่พลเป็นของรัฐโดยทางกฎหมาย² ไพร่ถูกเกณฑ์รับราชการจนอายุ 60 ปี จึงปลดชรา หรือมีเงินนั้นก็เมื่อมีบุตรชาย 3 คนขึ้นไปเข้ารับราชการ

ชายฉกรรจ์ทุกคนจะต้องเข้าสังกัดอยู่ในกรมใดกรมหนึ่งเป็นไพร่หลวงหรือไพร่สม จะย้ายกรมหรือจะไม่มาลงทะเบียนไม่ได้ มีกฎหมาย³ บังไว้อย่างชัดเจนถึงการให้พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น พัน ทนงย ให้ทำการสำรวจหมู่ไพร่หลวงในสังกัดของตน และให้ยื่นทะเบียนทางวาว รายชื่อต่างๆ รวมทั้งไพร่สมและทาสต่าง ๆ ขึ้นไว้แก่พระสัสดีชายขวาของทุกหมู่ทุกกรมอย่าให้หลงเหลืออยู่ไค่เลย อนึ่งถ้าไพร่ของกรมใดหมู่ใดหลงหนีราชการไปจากกรมของตนหรือหมู่ของตน เมื่อจับไค่อย่าให้พ้นค่าแก่ตัว เพราะ กฎหมายถือว่าเป็นการหลีกเลี่ยงราชการแผ่นดินให้พระสุภาวະดี (พิพากษา) บังคับให้กลับไปอยู่คงหมู่เดิมกรมเดิมให้จนหมดทุกคน ชายฉกรรจ์ที่ถูกพบวารอนเร่ไม่ประจำกรมกองไค่จะถูกจับและส่งไปสังกัดไพร่หลวงทันที ฉะนั้นเมื่อไพร่ถูกกำหนดสังกัดแล้วจะถูกผูกมัดทางคานกรมกองเจ้าสังกัด และทางคานที่อยู่ที่ทำมาหากิน จะโยกย้ายไค่ไค่การลงทะเบียนนั้น นอกจากจะมีการลงทะเบียนทางวาวแล้ว ยังมีการสักเลขไว้ที่หลังข้อมือ ของไพร่อีกด้วย เลขนี้จะแสดงกรมกองที่ไพร่สังกัด เพื่อที่จะให้ช่วยในการตรวจตราผู้คนในภายหลังขึ้น การสักเลขนี้จะสักทั้งไพร่หลวงและไพร่สม ถ้าผู้ไค่ที่ไค่รับการยกเวน เช่นผู้ที่เป็นข้าราชการอยู่แล้ว :- ขุนหมื่นนาย

² ประชุมกฎหมายประจำศก รวบรวมโดย นายรอยต่อราวโจ เสถียร ลายลักษณะ โรงพิมพ์ ร.ศ.ท. อุเอ็ง ตันติเจริญ 2478 เรื่อง กฎหมาย

³ ข้าราชการ จ.ศ. 1172 เล่ม 4 หน้า 4

³ กฎหมายตราสามดวง ฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515 เรื่อง การยกเวนทะเบียนทางวาว เล่ม 5 หน้า 1 - 5

กอง ฯลฯ) จะต้องมีหนังสือคุมสักแสดงการยกเว้นออกให้โดยทางราชการ⁴
 เมื่อเราทราบดังนี้ ปัญหาที่ซับซ้อนบ่อย ๆ ว่า เลขและไพร่คือคนเดียวกัน
 หรือไม่ก็จะไม่เป็นปัญหาตามความเห็นของผู้เขียนแล้วควรจะเหมือนกัน ไพร่ก็คือ
 ประชาชนพลเมืองชาย⁵ ธรรมดาที่ไม่ได้เป็นข้าราชการ เลขก็คือไพร่ที่สักเลข
 ที่ข้อมือเพื่อแสดงหมวดหมู่แล้ว นายขจร สุขพานิช⁶ ได้อางว่า "กฎหมาย
 ไซ่คำว่าไพร่พลโยธาหมู่ทหาร.....แต่บางครั้งก็ไซ่คำว่าเลขแทน.....เช่น
 สักไว้เป็นเลขหัวเมืองหรือสังกัดเลขตะพุนพญาช้าง (ส่งเลขเกี่ยวพญาเลี้ยงช้าง)"
 เป็นต้น แสดงว่า นายขจรเองก็คิดว่าคำว่าไพร่และเลขนั้นมีความหมายอย่าง
 เดียวกัน และในกฎหมายพระบรมโกษฐ์⁷ ก็ได้ไซ่คำว่าเลขแทนคำว่าไพร่เลย
 ที่เดียว".....ถ้ามีพระราชโองการตรัสเหนือเกล้าสั่งว่า.....ผู้ใดจำเพาะ
 ให้เอาเลขหมู่โคกรมใดส่งไปเป็นเลขพระราชทานต่อการพระราชประสงค์จะ
 ทำสิ่งใด ๆ ก็คือ.....เลขฝ่ายพลเรือน ให้ เอามาว่าแก่พระสุภาวดี พระกลาโหม
 นั้น" ✓สรุปได้ว่าเลขและไพร่ที่เราจะพิจารณาต่อไปมีความหมายคล้ายคลึงกัน
 เลขคือไพร่ที่ไ้รับการสักเลขที่ข้อมือโดยทางราชการให้ประจำหน่วยราชการ
 เรียบร้อยแล้ว

4 ประชุมกฎหมายประจำศก ฉบับเดิม เรื่องกฎหมายชำระเลข จ.ศ. 1172

5 เล่มที่ 4 หน้า 2 - 3

5 ไพร่หญิงในประวัติศาสตร์ไทยก็มีเช่นกัน แต่แตกต่างกับไพร่ชายอย่างมาก
 คือ ไพร่หญิงนั้นจะไ้รับการจ้างที่เรียกว่า "เบี้ยหวัด" เป็นการตอบแทน
 แรงงานไพร่หญิงเหล่านี้มีปรากฏในกรมช่างใหม่ เช่น หญิงช่างเย็บและ
 หญิงช่างกลึง ใน รัชกาลที่ 5 เป็นต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถึงอย่างไร
ตามประชาชนไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงก็ถูกไซ่แรงงานบังคับด้วยกันทั้งนั้น
ดูลาวคือไพร่ชายนั้นถูกเกณฑ์แรงงานในทางตรงตามทีได้มีบ่งไว้ในกฎหมาย
ของเขารับราชการ เขาเคื่อนออกเคื่อนหรือสองเคื่อนตามแต่สมัย ส่วนหญิง
นั้นก็ถูกเกณฑ์แรงงานในทางอ้อมคือ ต้องทำงานหนัก เช่น เมื่อยามที่ชายต้องเขา
รับราชการหญิงต้องสงเสียดชายควย เครื่องอุปโภคบริโภคที่ขาดที่ชายเขา
เขารับราชการต้องทำงานหนัก ทำนาแทนที่ชาย ฉะนั้นเมื่อยามที่ชายถูกเกณฑ์
แรงงานหญิงก็ต้องถูกเกณฑ์ให้ทำงานหนักเช่นเช่นกัน

6 ขจร สุขพานิช ในหนังสืออ่านประกอบคำบรรยาย ฯ เล่มเดิม หน้า 113

7 กฎหมายพระบรมโกษฐ์ พ.ศ. 2276 อางโดย ขจร สุขพานิช เล่มเดิม หน้า 129

ในยามปกติไม่มีสงครามไพร่ทุกคนจะต้องมา "เข้าราชการ" ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไพร่หลวงต้องทำราชการ 6 เดือนใน 1 ปี หรือที่เรียกว่า "เข้าเดือนออกเดือน" แต่ในสมัยกรุงธนบุรี⁸ มาจนถึงต้นรัชกาลที่ 5 คือถึงปีที่ 9 ในรัชกาลนั้นไคลดลงมาเหลือแต่ เขาเดือนออกสองเดือน หรือปีละ 4 เดือน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการยกเลิกกำหนดเก่าและให้เข้ารับราชการเขาเดือนออกสามเดือนหรือปีละ 3 เดือน ไพร่สมในสมัยรัชกาลที่ 5 เขาปีละ 1 เดือน และต่อมาอีกในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้ยกเลิกกฎหมายเอาอีกทีหนึ่ง และกำหนดให้ไพร่ทุกคนทั้งไพร่หลวงและไพร่สมเข้ารับราชการปีละ 1 เดือน เท่ากันหมด⁹ การเข้ารับราชการนี้ไม่จำเป็นต้องเข้ารับราชการติดต่อกันทั้ง 3 หรือ 4 เดือน ให้ครบกำหนดเพราะจะไม่มีเวลาทำอะไรทำนาแต่อาจจะถูกเรียกเป็นเวรที่จะต้องเข้ารับราชการตามความต้องการของหน่วยราชการนั้น ๆ เวลาที่รับราชการอยู่นั้นรัฐบาลมิได้ช่วยออกค่าใช้จ่ายกินอยู่ให้บรรดาไพร่ต้องนำเสบียงอาหารเครื่องนุ่งห่มมากับตนเองควย ส่วนมากภรรยาญาติพี่น้อง พ่อแม่ จะต้องรับภาระในการส่งเสียไพร่เมื่อยามเข้ารับราชการ¹⁰ ไพร่มีโอกาสเลือกที่จะไม่มาเข้ารับราชการก็ได้ โดยเสียเงินให้แก่แผ่นดิน เรียกว่า "เงินการราชการ" เป็นการชดเชยที่ตนเองไม่มารับราชการในสมัยกลางรัชกาลที่ 5 เสียเงินการราชการคนละ 18 บาท ต่อปี โดยคิดเทียบเอาว่า ไพร่หลวงรับราชการปีหนึ่งสามเดือน เดือนหนึ่งคิดเป็นมูลค่าเงินได้ตำลึงครึ่ง (6 บาท) ปีหนึ่งจึงเป็น 18 บาท¹¹ ไพร่สมเข้ารับราชการปีละ

⁸ H.Wales Ancient Siameese Government and Administratio New York,Paragou 1965 p. 54

⁹ H.Wales เรื่องเดียวกัน หนาเดียวกัน

¹⁰ H.Wales เรื่องเดียวกัน หนาเดียวกัน

¹¹ ขจร สุขพานิช เรื่องเดิม หนา 135

✓ เคื่อนเคื่อนละตำดั่งครึ่ง ฉะนั้นปีหนึ่งจึงมีมูลค่า 6 บาท น้อยกว่าไพรหลวง แต่ต่อมาให้เสียเท่ากันหมด 6 บาท ตอปีในสมัยปลายรัชกาล สำหรับพวกที่อยู่ ทางการเมืองหลวงอาจจะไม่ตองมาทำงานควยตนเอง (ยกเว้นในกรณีสงคราม) ✓ แต่อาจจะมีสงสวยควยสินค้าที่คนผลิตได้ ไพรพวกนี้เรียกว่า ไพรสวยหรือ เลขสวย การสงสวยนี้มีรายละเอียดดังนี้คือ สวนจะแบ่งออกเป็นสี่ชนิด^{12 (1)}

- ก. สวยเครื่องราชบรรณาการ เป็นสวนที่เจ้าประเทศราชหรือ หัวเมือง ตองนำมาส่ง ปีละครั้ง หรือ 3 ปีครั้ง เช่น แพร หรือต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง สวยชนิดนี้ไม่เกี่ยวกับแรงงานไพร
- ข. พัชยา คือการรับเอาสมบัติ ทรัพย์สินของเอกชนเป็นของกษัตริย์ เช่น เมื่อถูกประหาร
- ค. เกณฑ์เฉลี่ย คือการเกณฑ์เงินเกณฑ์แรง ชววยกิจการของกษัตริย์
- ง. สวยแพนแรง คือการสงเงินมาให้แทนการสงสิ่งของหรือแพนการ เขาเคื่อนออกเคื่อน

ที่เราจะพิจารณาตอนนี้ คือสวนเกณฑ์เฉลี่ย มีหลักฐานแสดงว่าในรัชกาล ที่ 3 จ.ศ. 1197 (พ.ศ. 2378) มีการเกณฑ์การสงสวยดังนี้คือ¹³

เมืองกำแพงเพชร	ไพรสงไม้เกณฑ์คัก
เมืองศรีทันคอน	สงครึ่ง
เมืองสระบุรี	สงไม้กระดาน
เมืองพิไชย	สงไม้ซอนสัก
เมืองปราจีน	} สงไม้ตะแบก
เมืองจันทคาม	
เมืองกระบิล	
เมืองพิชัย	สงไม้ประคูลางปิ่นและไม้กระดาน

12 สมุดมัย ศรีศุทรพรณ โฉมหน้าศักดินาไทย จักรานุกูลการพิมพ์ 2517 หน้า 227 - 317 .

13 ใบบอกเกณฑ์การสงสวยในสมัยรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1197 ในจดหมายเหตุ รัชกาลที่ 3 หอสมุดแห่งชาติ

เมืองนครสวรรค์	ส่งไม้ตะแบก 2200 คัน
เมืองพระตะบอง	ส่งกระวาน
เมืองเพชรบูรณ์	ส่งปาน
เมืองไชยบาดาล	ส่งเสื่อหวาย
เมืองฉะเชิงเทรา	ส่งขมิ้น

นอกจากนี้ในหนังสือ คำให้การชาวกรุงเก่า¹⁴ ยังมีกำหนดไว้อีก
ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนที่ของส่งให้แก่พระมหากษัตริย์มีดังนี้คือ

เมืองบางตะบวน	ส่งทองคำ
เมืองกาญจนบุรี	ส่งตะกั่ว
เมืองศรีสวัสดิ์	ส่งตะกั่ว
เขาสมุท	ส่งรังนกและพลอยต่าง ๆ
บ้านปอหิน	ส่งทองแดง
บ้านทองสาร	ส่งเหล็ก
เมืองนครนายก	ส่งจันทน์ชะมด
เมืองนครคีรี	ส่งเนื้อไม้
บ้านสารคาม	ส่งกำยาน
เมืองกาญจนบุรี	ส่งงาช้าง กำมะถัน
เมืองราชบุรี	คินปะสิว ผาแดง ผาขาว
เมืองระยอง	
เมืองสุพรรณ	ส่งถ่าน

ถ้าเก็บของไม่ได้ให้ส่งเงินแทน เป็นส่วนแทนแรง โดยกำหนดประมาณ 4 บาท ต่อปี และในระยะเวลาหนึ่งก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เลขส่วยทองคำ ทองเสียเงินการราชการ 3 บาท ถึง 6 บาท เลขส่วยเงิน เสียระหว่าง 3 บาท ถึง 3 บาท 32 อัฐ เลขส่วยนาเสีย 2 บาทถึง 4 บาท เลขส่วยป่า เลขส่วย น้ำรั้ง 2 บาท¹⁵ สิ้นค้าของส่วยเหล่านี้ ถ้าทางราชการแผ่นดินใช้ไม่หมดหลังจากนำไปสร้างวัด สร้างป้อมหรือสร้างพระราชวังต่าง ๆ ที่เหลือก็จะส่งขายแก พอคาต่างประเทศเพื่อนำเงินเข้าพระคลังครั้งที่ เฮอร์เบอรันั้นเขียนไว้ว่า "... เมื่อใดของ [ส่วย] นานามากมายเช่นนี้ พระเจ้าอยู่หัวก็จำเป็นต้องกลายเป็นพอคา เพื่อจะไถขายของเหล่านี้ให้หมดไป และแน่นอนที่สุดพวกข้าราชการในราชสำนัก ก็ต้องพยายามที่จะขายของพระเจ้าอยู่หัวให้แกพอคาต่างชาติด้วยราคาที่สูงที่สุด"¹⁶

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบางระยะที่รัฐบาลยินดีจะรับเงินจากไพร่แทนที่จะมาทำงานควยตนเองหรือส่งส่วยเพราะในระยะนั้นรัฐบาลมีความต้องการเงินเข้าพระคลังมากกว่าต้องการแรงงาน จำนวนเงินคงคลังเวลานั้นจะแตกต่างกันออกไปแล้วแต่อาชีพการงาน แลวแคะนิกของไพร่ว่าเป็นไพร่หลวงหรือไพร่สม และแลวแคะสถาน ที่ทำมาหากินว่าอุดมสมบูรณ์แค่ไหน เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5¹⁷ มณฑลกรุงเทพฯ เก็บเงินการราชการทั้งไทยและจีน¹⁸ มณฑลพิษณุโลกปีละ 6 บาท ยกเวนอำเภอ นครไทย และอำเภอน้ำตก ซึ่งเก็บ 3 บาท และ 2 บาท ตามลำดับ มณฑลอีสาน 4 บาท มณฑลนครราชสีมา 2 บาท มณฑลชุมพร 2 บาท เป็นต้น

15 เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่องเลขและเงินการราชการหรือเงินส่วย ม 1.4

16 สารวัตร สุวรรณสถิตย์ แปล เอกสารของเฮนรี เบอรั เล่ม 1 กรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ. 2514 หน้า 226

17 เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่องขออนุญาตเปลี่ยนอัตราค่าเก็บ การราชการมณฑลพิษณุโลก

18 ชาวจีนจะเสียเงินค่าผูกบี่ที่ขอมือมีลักษณะคล้ายเชือกประทับตราควยครึ่ง แสดงว่าไต่เสียเงินการราชการแลว

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเป็นไพร่ของไทยไม่เหมือนกับ การเป็น "SERF" ในสมัยยุคกลางของยุโรป SERF ของทางยุโรปไม่มีสิทธิจับจองที่ดิน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองของเขาที่นาของเขาของที่นาทำนา แต่ไพร่ของไทยเรานั้นมีสิทธิจับจองที่ดินได้เป็นของตนเองเพื่อทำนาหาเลี้ยงชีพ ถึงแม้ว่าตามหลักเกณฑ์ที่จริงแล้วพระมหากษัตริย์เป็น "เจ้าแผ่นดิน" เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด แต่พระองค์มีพระบรมราชานุญาต ให้ไพร่ธรรมดาสามารถจับจองที่ดินได้ไม่เกิน 25 ไร่¹⁹ และไพร่ที่ไม่ไชวาวจะต้องเป็นไพร่ตลอดไป เช่นของทางยุโรป ถ้าไพร่ของไทยมีความรู้ความสามารถก็จะสามารถสร้างความสำเร็จความชอบใจขึ้นไปตามยศาบรรคาศักดิ์ สามารถเพิ่มจำนวนไร่นาได้ดังที่เราจะศึกษาต่อไปในบทที่สาม ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไชวาว

"ไพร่ที่ไชวาวจะต้องเป็นไพร่ตลอดไปจนถึงอายุของตน หากเป็นผู้มีความสามารถประกอบงาน มีสติปัญญาแล้วก็จะเพิ่มศักดินา และเพิ่มจำนวนไร่นาที่ตนครอบครอง ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนเป็นชนชั้นผู้ดีในที่สุด ส่วนผู้ที่อยู่แลวนั้นไชวาวจะเป็นผู้ดีไปจนตาย หากประพฤติผิดพลาด หรือไม่เจริญในหน้าที่การงาน ก็อาจถูกปลดศักดินาไปเป็นไพร่ได้"²⁰ จะเห็นได้ว่าในทางกฎหมายนั้น ฐานะของสังคมไทยเราไม่คงที่แต่มีการยืดหยุ่นได้ ต่างกับทางยุโรป

ทาส ประชาชนอีกพวกหนึ่งที่ถูกบังคับให้แรงงานคือพวกทาส เราจะศึกษาหาความถึงประวัติของทาสเพื่อที่จะรู้ความเป็นมาของทาสในสมัยอยุธยา เราจะพบว่า นักประวัติศาสตร์มีความเห็นต่างกันคือ ฝ่ายหนึ่งมีความเชื่อถือว่าทาสนั้น มาเริ่มมีขึ้นในประวัติศาสตร์ไทยตอนต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ฝ่ายนี้อาจว่า ในสมัยสุโขทัยนั้น ประชาชนมีความเป็นอาณานิคม พระเจ้าแผ่นดินทรงปกครองราษฎรแบบบิดาปกครองบุตร ไม่ไชนายกับบ่าว หรือนายกับทาส

¹⁹ กฎหมายตราสามดวง ฉบับเติม ในตารางท้ายเล่ม 1

²⁰ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สังคมสมัยอยุธยา ปาฐกถาแสดง ณ หอสมุดแห่งชาติพญาสุกรี 6 เมษายน 2510 พิมพ์ในหนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพจนานุกรมไทย หน้า 170

โครงสร้างของสังคมเป็นไปอย่างอิสระเสรี ปราศจากการกักขังซึ่งกันและกัน ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพไคทรงอ้างไว้ว่า "ในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น คนไทยเราไม่รู้จักประเพณีทาส ก็มีคำซึ่งใช้กันมาปรากฏอยู่คำหนึ่งซึ่งเรียกผู้พ้นจากทาสว่า "เป็นไท" นั่นก็หมายความว่า คนไทยเรานั่นพ้นจากความเป็นทาสแล้ว ปราศจากความเป็นทาสของผู้หนึ่งผู้ใด ไม่มีชาติใดมากดขี่ข่มเหงนำใจเราได" และท่านไคทรงอ้างต่อไปอีกว่า "ดังนั้นก็เพราะแต่เดิมชนชาติไทยไม่มีทาส ไทยรับประเพณีมาจากขอม ทาสจึงไคสืบมาในประเทศไทย สมัยกรุงศรีอยุธยา"²¹ ต่อมาเมื่อไทยเราไคขยายเมืองหลวงมาตั้ง ณ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีพวกขอมอยู่ณนั้น มากอน ไทยเราจึงไครับอิทธิพลของขอมเขามาปะปน การปกครองตามลักษณะของขอม พิธีไสยศาสตร์ของขอม ศาสนาของขอม สิ่งเหล่านี้ไคเขามามีอิทธิพลในชีวิตของไทยเรามาแต่สมัยอยุธยา สถานการณ์ของบ้านเมืองเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ไคใหม่เอียงไคคนไทยเราต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบ บิศาภิบุตมาเป็น นายกับบ่าว คือในสมัยสุโขทัยนั้น สถานการณ์บ้านเมืองสงบเรียบร้อยปราศจากการรบกวนพัวพันกับประเทศข้างเคียง ไม่มีทาสเชลยศึก ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา สถานการณ์บ้านเมืองเริ่มสั่นสะเทือน มีการรบกวนพัวไมว่างเว้น มีเชลยศึกอย่างมากมายถูกจับมารับใช้พวกขุนนางแม่ทัพ พระเจ้าแผ่นดินเองก็ต้องเข้มแข็ง เพราะมีฉนั้นแล้วขุนนางทั้งภายในและหัวเมืองอาจจะคิดแย่งอำนาจไค กำลังของขุนนางต้องเข้มแข็งเพราะต้องเตรียมไว้รับศึกตลอดเวลา กษัตริย์องค์ไคอ่อนแอไคจะถูกปลดไคโดยบรรดาพรรคพวกของพระองค์เอง ผู้ชนมาใหม่ไคต้องเข้มแข็งเพิ่มเกรียม การปกครองเป็นไปแบบเจ้าและข้าโดยแท้ไคไคเกิดระบอบการไคทาสไคไพรบาวกันขึ้นตั้งแต่นั้นมา

ต่อมาไคมีการคัดค้านแนวความคิดที่ว่าทาสเริ่มมีในสมัยอยุธยาไคคือ มีนักสังคมศาสตร์-ประวัติศาสตร์ของไทยบางคนไคเขียนคัดค้านขอความข้างตน

²¹ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ลักษณะแห่งการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ พิมพ์ครั้งที่ 2 โดยโรงพิมพ์ธนาคารออมสิน 2498 อ้างอิงในหนังสือของนาย วิชัย เสวมาตย เฒเคิม

นายขจร สุขพานิช²² ได้วิจารณ์ว่าในศิลาจารึกหลักที่ 2 มีข้อความเขียนไว้ว่า ".....ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุน ผู้ใดแลลมตายหายกว่า เหยาเรือนพ่อ เชื้อเสือก้านรางชุกลูกเมีย เยี่ยชา ไพร่ฟ้าชาวไทย ปาหมากปาพลู พ่อเชื่อมั่นไว้ แก่ลูกมันสิ้น....." ซึ่งผู้เขียนอาจจะแปลไควว่า ".....ดาประชาชน ธรรมดาหรือชายที่มียศศักดิ์ตาย.....ทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้น ชาว ภรรยา บุตร ไพร่ฟ้าชาวไทย ส่วนหมากส่วนพลูจะทิ้งไว้ให้แก่บุตร" นายขจรได้ให้ความหมายของคำว่าไพร่ฟ้าชาวไทยไว้ดังนี้คือ ไพร่ฟ้าหน้าใสคือ ราษฎรธรรมดาที่มีหน้าตาสดในสบายใจ ไพร่ฟ้าอีกชนิดหนึ่งคือไพร่ฟ้าหน้าปก คือ ราษฎรที่มีคดียังฟ้องกันอยู่ หน้าตาไม่สบายใจ และไพร่ฟ้าชาวไทยคือ บุคคลที่อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไซ้คำว่าทาสแทนบุคคลกลุ่มนี้ นอกจากนี้นายขจรยังได้อ้างว่าเมื่อคราวเจ้าศรีศรีทราในสมัยสุโขทัยออกบวชนั้น พระองค์ต้องแจกจ่ายทรัพย์สินสมบัติใหญ่นวม ทั้งปล่อยสัตว์ 2 เท้า สัตว์ 4 เท้าควย สัตว์ 2 เท้า นหมายถึงคนที่เป็ทาสอยู่ในเวลานั้น นายขจรอ้างว่าตัวเขาเองพร้อมทั้งนาย เอบี กริสไวลด์ และ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส อ้างว่า คำว่า "ไท" ในสมัยเขมรโบราณแปลว่า "ทาส" ในสมัยรัชกาลที่ 4 ในราชวงศ์ปัจจุบันจึงต้องเปลี่ยนคำว่า "ไท" เป็นคำว่า "ไทย" แทน

นาย Wales²³ ได้อ้างไว้ว่า "บัดนี้เราทราบแน่นอนแล้วว่า ในสมัยสุโขทัยมีทาสเหมือนกัน ถึงแม่ว่าจะไม่มีมากเท่ากับในสมัยกรุงศรีอยุธยา เราทราบจากเอกสารต่าง ๆ ที่เขียนไว้ในสมัยนั้น ซึ่งไคกล่าววาระบบทาสไคเริ่มต้นขึ้นในสมัยสุโขทัย และมาแผ่ขยายในกรุงศรีอยุธยามีผลกระทบกระเทือนชนบทรรมนิยมประเพณี อย่างกว้างขวาง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ไคขยายต่อไปอีกจน $\frac{1}{4}$ ของประชาชนทั้งหมดตกเป็นทาสตามคำอ้างของ

22 ขจร สุขพานิช "ไพร่ฟ้าชาวไทย" นิตยสารศิลปากร ปีที่ 15 เล่ม 3 กันยายน 2514

23 H.G.Wales เรื่องเดิม หน้า 58

Pallegoix²⁴ จำนวนของประชาชนที่ตกเป็นทาส¹ ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ และไม่มีเอกสารที่แน่นอนชัดเจน แฮมม แอนนา²⁵ โคอองไววา "สามในสี่ ของคนในสยามตกอยู่ในสภาพของการเป็นทาส ในลักษณะต่าง ๆ กัน" เธออาจจะรวมเอาไพร่เขาเป็นทาสชนิดหนึ่งด้วยเพราะต้องเข้ารับราชการโดยไม่มีค่าตอบแทน ไพร่สมักต้องรับใช้เจ้านายและเข้ารับราชการเช่นกัน แมกระทั้งไพร่หลวงก็อาจถูกเจ้านายเรียกใช้ได้ ไพร่พวกนี้ต่างก็ถูก "คีตรา" โดยการลักเลซลงบนขมอห่งนั้น และไม่มีหลักฐานปรากฏว่าทาสถูกคีตราเป็นพิเศษ ฉะนั้นเธอคงจะรวมไพร่ไว้ในคำว่าทาสด้วยเป็นแน่ แต่ก็มีขอนาคิคอยู่อย่างหนึ่งคือว่า ถ้าเธอรวมเอาไพร่เขาไว้เป็นทาสด้วยแล้ว เหตุไรจึงบอกว่ามีแค่ $\frac{3}{4}$ ของประชาชนเท่านั้นที่ตกเป็นทาส ที่ถูกแล้วควรจะเป็นเกือบทั้งประเทศมากกว่า เพราะบุคคลที่ไม่ใช่ไพร่ก็เป็นพวกเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง เจ้าขุนมูลนาย และ ข้าราชการ แต่ถ้อยคำนั้นแหละ เธออาจจะถูกก็ได้ เพราะผู้หญิงที่เป็นประชาชนธรรมดาไม่ได้ตกเป็นทาสก็มีจำนวนมาก เธอใช้คำว่า "ประชาชน" ไม่ใช่ ประชาชนชาย ฉะนั้นประชาชน $\frac{3}{4}$ ของเธออาจจะรวมเอาไพร่ทุกชนิด (แต่ไม่รวมผู้หญิงและเด็ก) และทาสทุกชนิด (รวมผู้หญิงและเด็กด้วย) ถ้าเธอหมายความว่าเช่นนั้น เธอก็อาจไว้อย่างถูกต้องที่สุด ที่ Pallegoix อาจไว้อาจจะถูกตองเช่นกัน คือทาสของ Pallegoix นั้นหมายถึงทาสที่แท้จริงทั้งชายหญิงและเด็กที่ตกเป็นทาสผู้นั้น แต่ไม่รวมไพร่คังเซนของ แฮมม แอนนา

ทาสนี้มีอยู่ 7 ชนิด ดังที่โคบงไวในกฎหมายตราสามดวง คือ²⁶

- 1) ทาสที่นายเงินไถมาควยทรัพย์
- 2) ลูกทาสที่พ่อแม่เป็นทาสชายขาดหรือที่เรียกว่าลูกทาสในเรือนเบี้ย

²⁴ สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล) สังฆราช ปาลเวกัวซ เลาเรื่องเมืองไทย (1854) กาวหนาการพิมพ์ หน้า 214

²⁵ A.H. Leonowens : Siamese Harlem Life 2nd edition

แปลและอ้างอิงโดยนายวิชัย เสวมาศย์ ในหนังสือการเลิกทาสในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 25-40,

²⁶ กฎหมายตราสามดวง เรื่องพระอัยการทาส เล่ม 2 หน้า 255-286

- 3) ทาสที่มีผู้ไท
- 4) ทาสที่ไ้รับมรดกจากบิดามารดา
- 5) ทาสอันใดช่วยกั้วลทุรทุกขแห่งคนอันตองพันธไทย
(เช่น ช่วยจ่ายค่าปรับให้ไปก่อน)
- 6) ทาสอันใดเลี้ยงไว้เมื่อชาวแพง ตนเลี้ยงตนเองไม่ได้
- 7) ทาสเชลย

ทาสทั้งหมด 7 ชนิดนี้ เราสามารถรวมได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ทาสชาย
ฝากและทาสชายขาด²⁷ ทาสชนิดแรกเป็นจำพวกที่ขายตัวเพื่อโชชน และหนน
มีค่าไม่ถึงค่าตัวทั้งหมดซึ่งได้กำหนดไว้ในกฎหมาย²⁸ เมื่อทาสได้โชชนหมดแล้ว
ก็จะเป็นไทย

ทาสชายขาดคือ ชายตัวตามค่าตัวที่กำหนดไว้ตามกฎหมายจนเต็มอัตรา
ลูกทาสชายฝากจะเป็นไทยแก่ตัว ลูกทาสชายขาดจะตกเป็นทาสควยและจะเป็นไทย
ได้ก็ต่อเมื่อได้โชคาตัวตามกฎหมายที่กำหนดไว้เสียก่อน การขายทาสนี้ อาจจะมี
บุคคลหนึ่งนำอีกบุคคลหนึ่งมาขายฝากไว้ก็ได้ เช่น บิดานำบุตรมาขาย สามีนำ
ภรรยา มาขาย เพื่อที่ตนจะได้นำเงินไปใช้ดังที่ได้อ่างไว้ในกฎหมายตราสามดวง
ว่า "ถ้าตัวและพอแม่นายเงินเอาซื้อลูกเมียที่ตนใส่ในกรรมธรรมขายทานว่าเป็นสิทธิ์...
เมียก็คื ลูกก็คื เอาซื้อพ่อแม่แล้วใส่ไว้ในกรรมธรรมขายทานว่ามีเป็นสิทธิ์เลย
เหตุว่าเมียลูกนั้น มิได้เป็นอิสระแก่ตัวและพอแม่นั้นเลย"²⁹

²⁷ H. Wales เล่มเดียวกัน หน้า 58

²⁸ กฎหมายตราสามดวง เรื่องพระไอยการพรมศักดิ์ ใ้กำหนดควรรคึกคาคาของ
คนไวยกตัวอย่างเช่น เล่ม 1 หน้า 203 ชายอายุ 12 ขวบ ค่า 11 ตำลึง
อายุ 18 ขวบ ค่า 12 ตำลึง อายุครบ 25 ขวบ ค่า 13 ตำลึง อายุครบ 35
ขวบ ค่า 14 ตำลึง อายุครบ 50 ค่า 12 ตำลึง หญิงอายุครบ 12 ขวบ ค่า
9 ตำลึง อายุครบ 14 ขวบค่า 10 ตำลึง อายุครบ 25 ขวบ ค่า 12 ตำลึง
อายุครบ 35 ขวบค่า 11 ตำลึง ถ้าคนพิกรไป ฐาเหล่านี้จะลดลง

²⁹ กฎหมายตราสามดวง ฉบับเดียวกัน เล่ม 2 หน้า 289

ทาสเชลยมีข้ออีกอย่างหนึ่งว่าทาสหลวง เป็นทาสที่ถูกจับมาได้ในการ
ทำสงครามเป็นกรรมสิทธิ์ของพระเจ้าแผ่นดินที่จะใช้งานหรือมอบให้ แก่ข้าราชการ
ขุนนางบางคนเป็นรางวัล ในบางกรณีอาจมอบให้แก่วัดเป็น "ข้าพระ" เพื่อที่จะ
ไถ่คุณแลรักษาสถานที่วัด พวกทาสเชลยพวกนี้ไม่มีสิทธิใดๆ เลย³⁰

พวกทาสชายฝากยังคงต้องเข้ารับราชการอยู่ตามปกติที่กำหนดไว้ใน
กฎหมาย เช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็ต้องเข้ารับราชการเขาเดือน
ออกเดือนอยู่ ตอนทำางงานในราชการก็ต้องนำเสบียงของตนเอง³¹

จะเห็นได้ว่าระดับการบังคับใช้แรงงานของระบบเศรษฐกิจที่บังคับใช้
ประชาชนประเภทต่าง ๆ นั้นไม่เท่าเทียมกัน ยกตัวอย่างเช่น ในทศวรรษรัชกาล
ที่ 5 ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ไพรหลวงต้องเข้ารับราชการ 3 เดือนต่อปี หรือ
เสียเงินค่าราชการ 18 บาทต่อปี ไพรสมต้องเข้ารับราชการ 1 เดือนต่อปี หรือ
เสียเงินค่าราชการ 1.50 บาทต่อปี³² นอกจากระดับการชูดริคแรงงานประ
ชาชนประเภทต่าง ๆ จะไม่เท่าเทียมกันแล้ว ต่อไปในบทที่ 4 เราจะได้อธิบาย
ว่า เมื่อใดชูดริคแรงงานไปแล้วก็ยังใช้ไปในทางที่ไม่เหมาะสมต่อการพัฒนาหรือ
การสร้างโครงสร้างของการพัฒนาอีกด้วย ตามกฎหมายรัฐสามารถที่จะใช้ไพร
หลวงให้ไคประโยชน์มากกว่าไพรสมหรือข้าทาส แต่ในที่สุดแล้ว รัฐก็มีไคใช้แรง
งานที่บังคับมาได้ให้เกิดประโยชน์ในทุกกรณี เพราะไม่ทราบวิธีใช้แรงงานบังคับ
เหล่านี้ไปในทางที่สมควรจะไค

30 H. Wales เรื่องเคิม หน้า 60

31 H. Wales เรื่องเคียวกัน หน้า 54

32 บทความ การเป็นข้าราชการ ในวารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ 2
ฉบับที่ 2 (ตุลาคม) 2504 หน้า 207 - 217